

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
Кафедра практичної психології та педагогіки**

**МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ НАУК В ЛОМЖІ
(Республіка Польща)**

**ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
Кафедра педагогіки та гуманітарних дисциплін**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ» Волинської обласної ради**

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю,
присвяченої 20-річчю кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

м. Львів, 15 травня 2026 р.

Львів – 2026

Рекомендовано до друку вченою радою факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 14 травня 2026 року, протокол № 8.

Рецензенти:

Жигайло Наталія Ігорівна – доктор психологічних наук, професор
Мачинська Наталія Ігорівна – доктор педагогічних наук, професор

Особистість в екстремальних умовах: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (15 травня 2026 р., м. Львів). Львів, 2026. 519 с.

Редакційна колегія:

доктор психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.** (голова);
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник);
кандидат психологічних наук, доцент **Стельмах О. В.**;
кандидат педагогічних наук **Марчук С. С.**;
кандидат педагогічних наук **Шарлович З. П.**

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються особливості функціонування особистості в умовах війни і кризи, психологічної підтримки та реабілітації особистості в ситуаціях травматичного досвіду, психолого-педагогічні засади формування готовності майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах, міждисциплінарні підходи до дослідження підготовки та професійної діяльності особистості в умовах підвищеного ризику.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Матеріали подано в авторській редакції.

© Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, 2026

© Автори, 2026

<i>Світлана Кузікова</i>	
Психологічні детермінанти впливу травмівного досвіду на структуру я-концепції викладачів психологічних дисциплін	269
<i>Андрій Литвин, Валерій Соловйов</i>	
Випереджувальний підхід у професійній освіті	272
<i>Наталія Пасічник, Ренат Ріжняк</i>	
Цифрові технології та симуляційні методи у підготовці майбутніх учителів до роботи в екстремальних умовах	277
<i>Петро Бойчук, Сергій Марчук</i>	
Психолого-педагогічні засади професійної готовності майбутніх учителів до діяльності в умовах підвищеного ризику	281
<i>Світлана Вдович</i>	
Особливості викладання психопедагогіки безпеки людини в умовах воєнного стану	285
<i>Юрій Вінтюк</i>	
Психологічна безпека особистості в умовах тривалого кризового стану: стратегії підготовки майбутніх психологів-практиків	288
<i>Ірина Гузенко</i>	
Формування професійної саморегуляції військовослужбовця як чинника його успішної діяльності в екстремальних умовах	290
<i>Вадим Жулковський</i>	
Формування готовності осіб рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби України до дій в екстремальних умовах	293
<i>Оксана Кабіцька</i>	
Формування готовності особистості до надання домедичної допомоги постраждалим у цивільному секторі в умовах воєнного стану: психолого-педагогічні та практико-орієнтовані аспекти підготовки	296
<i>Світлана Лукомська</i>	
Вплив травмівного горювання на становлення громадянсько-мілітарної ідентичності українців	300
<i>Anna Marmulyak, Oksana Pylypets</i>	
Methodological efficacy of case-based learning in esp contexts for students of technical specialties	303

лика частина когнітивного ресурсу витрачається на «фонову» тривогу та контроль безпеки студентів. Якщо задоволення (від результату чи процесу) не покриває «витрати» на тривогу та відповідальність, ціна стає занадто високою, що веде до деформації Я-концепції, а не до її посттравматичної трансформації.

Трансформація Я-концепції відбувається через рефлексію і супервізії, методологічну гнучкість, тілесні та творчі практики. Тобто через постійне розділення особистого травматичного фону від професійних завдань; адаптацію навчальних програм під реалії (акцент на кризову психологію, саморегуляці); повернення до «Я-фізичного» через заземлення, що дозволяє утримувати цілісність особистості навіть в умовах хронічної екстремальності війни.

Робота психолога в такому контексті часто спрямована не на повернення до «старих» ілюзій (бо вони вже зруйновані), а на побудову нової, більш гнучкої системи переконань. Нова система вже враховує існування зла та випадковості, але водночас дозволяє людині знаходити нові сенси та точки опори для подальшого життя. Це складний процес інтеграції травматичного досвіду в загальну історію життя особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Janoff-Bulman R. The benefits of illusions, the threat of disillusionment, and the limitations of inaccuracy. *Journal of social and clinical psychology*. 1989. Vol. 8 (2). P. 158–175.
2. Jennings P. A., Min H. H. Transforming empathy-based stress to compassion: Skillful means to preventing teacher burnout. *Mindfulness*. 2023. Vol. 14 (10). P. 2311–2322.
3. Motta R. W. Secondary trauma. *International Journal of Emergency Mental Health*. 2008. Vol. 10 (4). P. 291–298.
4. Rauvola R. S., Vega D. M., Lavigne K. N. Compassion fatigue, secondary traumatic stress, and vicarious traumatization: A qualitative review and research agenda. *Occupational health science*. 2019. Vol. 3 (3). P. 297–336.

Андрій Литвин, Валерій Соловійов

ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Провідне завдання вищої освіти нині вбачаються в підготовці фахівців, які усвідомлюють своє призначення, соціальну відповідальність, рівень професійної компетентності, потребу особистісного та професійного розвитку, прагнуть до творчості та досягнення високих результатів у власній діяльності. Серед системи принципів професійної

освіти виділяють принцип випереджувального характеру професійної підготовки [2, с. 52]. Проте, не зважаючи на значний інтерес до проблем професійної та вищої освіти, у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях недостатньо висвітлені питання випереджувального розвитку фахівців у процесі їхньої підготовки.

Упродовж навчання має розкритися потенціал особистості – система внутрішніх ресурсів, що виявляються у професійних досягненнях і перспективах. У цьому контексті доречно розглянути випереджувальний характер професійної підготовки. Неодноразові спроби застосування цієї ідеї на різних етапах розвитку педагогічної науки свідчать про її значний, але, на жаль, не повністю реалізований потенціал. Сутність *випередження* полягає в установленні підвищених вимог, які будуть оптимальними в подальший період» [4, с. 118-119]. Тобто, поняття «випередження» означає передбачення перспективних показників якості результатів діяльності. Людина здатна випереджувати в часі та просторі закономірний, послідовний перебіг подій зовнішнього світу. Отже, використання стратегії випередження дає змогу сформувати у фахівців свідомість, здатну прогнозувати реальне буття. Випереджувати – означає бути здатним до постійного, цілеспрямованого та систематичного засвоєння новітніх, щойно створених знань, актуальних умінь, навичок, цінностей, відносин, норм поведінки, способів і форм спілкування.

Випереджувальне навчання має глибоке коріння у психологічній науці, воно «засноване на феноменах випереджувального мислення та випереджувального відображення дійсності». Психологічний контекст випереджувальності в освіті пов'язаний з ідеями випереджувального відображення, антиципації та випереджувальної рефлексії, які становлять «підґрунтя розвитку прогностичних здібностей особистості, здатності моделювати своє майбутнє» [1, с. 63]. Це треба навчитись робити у найскладніших умовах, у тому числі – в умовах війни, яку переживає Україна.

На наше переконання, особистість, яка здатна передбачати і прогнозувати наслідки своєї діяльності, реалізовувати в разі потреби превентивні, запобіжні заходи, зможе подолати будь-які труднощі. Така властивість людини розглянута в роботах філософів, психологів, педагогів. Цілком природним є намагання використати в галузі освіти прагнення людини до аналізу тенденцій, прогнозування розвитку подій, екстраполяції набутого досвіду та моделювання майбутнього, тобто навчити передбачати зміни в діяльності й майбутні події та заздалегідь готува-

тися до них, ґрунтуючись на усвідомленні причин і закономірностей. Така стратегія дозволяє економити ресурси і досягати кращої якості життя, професійної та наукової діяльності [6, с. 179].

Дослідники відносять до випереджувальних елементів змісту освіти: розвиток загальних здібностей, схильностей, інтересів, переконань, що сприяють адаптації індивіда до життя, що змінюється; здатність використовувати здобуті знання для вдосконалення діяльності; фундаментальні та світоглядні знання; розвиток особистості, її творчих здібностей, умінь знаходити шляхи розв'язання складних проблем, навичок самоосвіти тощо [6, с. 180]. Усе це підвищує мотивацію, активізує пізнавальну діяльність молоді.

Випереджувальна освіта готує людину до життя в інформаційному суспільстві, що вимагає від неї підвищеної відповідальності, ширшої та «гнучкішої» загальноосвітньої бази, яка потребує неперервного примноження та розвитку. Прогностична освіта покликана поєднувати цілеспрямовану підготовку до майбутнього з повноцінною сьогоденною життєдіяльністю здобувачів. Готуючи фахівців до виконання функцій у прийдешньому, акцентуючи увагу на проблемах, пов'язаних зі стратегією сталого розвитку, вона має вчити також ефективно вирішувати завдання сучасності.

Випереджувальний потенціал мають, передусім, фундаментальні дисципліни як основа подальшої спеціалізації та залучення до різних можливих видів діяльності. Вони націлені на розвиток здібностей, схильностей, інтересів, переконань, спрямованості особистості, створюючи перспективи для виявлення та формування покликання, допомагаючи молоді в життєвому та професійному самовизначенні. Випереджувальна функція професійної освіти полягає в тому, що вона спрямована не лише на озброєння фахівців механізмами адаптації до нових умов існування, а й підготовку до впливу на середовище, управління його розвитком для забезпечення коеволюції природи і суспільства. Іншими словами, освіта, що передбачає випередження, сприяє виробленню у здобувачів здатності та готовності до усвідомлених превентивних дій.

Під терміном *випереджувальна професійна підготовка* ми розуміємо частину освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців, спрямовану на раннє формування професійних якостей і прогностичний розвиток функціональних можливостей здобувачів шляхом орієнтації її компонентів (завдань, змісту, методичних прийомів, технічних засобів) на актуалізацію потенційних можливостей, що забезпе-

чують своєчасну появу та динамічний розвиток системотвірних складових професійної компетентності [7, с. 26].

Вважаємо доцільним до науково-методологічних підходів, які відображають процесуальні аспекти професійного навчання (праксеологічний, діяльнісний, технологічний) [3, с. 66], додати **прогностично-випереджувальний підхід**. Цивілізаційні зрушення та колосальна науково-технологічна трансформація всіх галузей економіки потребують нетрадиційного погляду, спрямованого на прогностичний характер ведення виробництва та бізнесу, що вимагає суттєвого піднесення якості людського капіталу. Головним показником результативності функціонування освітньої системи сьогодення є здатність наступного покоління активно взаємодіяти в глобалізованому світі, неперервно вдосконалюватись, швидко й адекватно реагувати на нові виклики. Для цього освіта XXI ст. має бути націленою в майбутнє, на розв'язання проблем третього тисячоліття, розвиток інтегрованої компетентності фахівців, формування в них проєктивної культури, інноваційних способів мислення та діяльності.

Науковці досі недостатньо уваги приділяють цьому підходові, хоч його конструктивність і доцільність у контексті модернізації освіти є очевидною. Пояснюють це тим, що випереджувальна підготовка досить важко піддається як однозначному теоретичному опрацюванню, так і технологічно виваженій практичній реалізації. Водночас, учені та практики виражають упевненість у високій місії випереджувального характеру освіти як загальної парадигми.

Важливість випереджувального підходу до управління якістю освіти полягає в тому, що він забезпечує врахування «динамічних техніко-технологічних змін, що відбуваються в усіх, без винятку, галузях економіки» [5, с. 6]. Відтак, слід визнати слушною позицію науковців, згідно з якою парадигма освіти має забезпечити можливості для роботи в режимі постійного випередження чинного стану теорії та практики певної предметної області.

Концептуальні засади випереджувальної освіти науковці розглядають як провідний чинник модернізації освіти, вирішення гострих проблем професійної підготовки, зокрема післядипломної освіти. Реалізація прогностично-випереджувального підходу у професійній освіті не лише сприяє підвищенню ефективності та цілісності підготовки фахівців, а й створює передумови для особистісного зростання, самовдосконалення здобувачів у ЗВО. Це готує майбутніх фахівців до ситуацій невизначеності, швидкоплинності, мінливості, динамічного

вибору тощо. Важливою ознакою, що характеризує випереджуваність у методах навчання, є позитивне емоційне забарвлення, що створює сприятливу атмосферу, знімає напругу, нервозність у педагогічній взаємодії, знижує навантаження в навчально-пізнавальній роботі.

Отже, соціально-економічні реалії сьогодення висувають нові вимоги до системи професійної підготовки. Важливою особливістю є перехід від підтримувальної освіти (спрямованої на опанування накопиченого цивілізацією масиву знань, підготовку майбутніх фахівців на основі вимог сьогодення) до випереджувальної, яка навчає здобувачів переорієнтовуватися відповідно до змін, що відбуваються в науці, техніці, культурі, та має творчий, перспективний характер. У цьому контексті, випереджувальність – це властивість освіти, що проявляється у взаємодії прогностично побудованих змісту та методів трансляції знань, спрямованих на розвиток у кожної особистості вродженої схильності до їх здобуття. Результат такої освіти – усвідомлена потреба і здатність випускників неперервно поглиблювати власні компетентності, збагачувати інноваційний, креативний, гуманістично орієнтований інтелект та успішно реалізувати його у професійній діяльності, зорієнтованій на майбутнє. Особливо актуально це для післявоєнної відбудови нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко Л. Л. Випереджувальна функція методологізації загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників. *Актуальні питання застосування на практиці досягнень сучасної педагогіки і психології*: збірник тез міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12–13 травня 2017 р. Харків, 2017. С. 62–66.
2. Гуревич Р. С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах : монографія. Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 410 с.
3. Дубасенюк О. А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-метод. посіб. Житомир: Полісся, 2016. 256 с.
4. Метрологія, стандартизація, сертифікація та управління якістю в системах зв'язку / Л. В. Коломієць та ін. Одеса: ТОВ «ВМВ», 2009. 376 с.
5. Радкевич В. О. Інноваційні підходи до управління якістю професійно-технічної освіти. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2011. Вип. 2. С. 4–9.
6. Соколов В. І. Розвиток сучасних уявлень про освіту дорослих: адаптивна, випереджувальна, відкрита освіта. *Освітологічний дискурс*. 2010. № 2. С. 176–188.
7. Соловійов В. Ф., Литвин А. В. Випереджувальний підхід у професійній підготовці педагогічних працівників. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи*: зб. наук. праць. Київ – Львів – Бережани – Ломжа, 2023. Вип. 13. С. 23–29.